УДК 332.334.4:63:005.5

ЗОСЬ-КІОР М.В., к-т ек. наук, novolug@yandex.ru

Луганський національний аграрний університет

УПРАВЛІННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ В ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННІ ПІД БАГАТОРІЧНИМИ НАСАДЖЕННЯМИ

Аннотація. Досліджено питання формування ефективної системи управління трансформаційними процесами в землекористуванні під багаторічними насадженнями. Робиться висновок, що в умовах лібералізації зовнішньої торгівлі інвестиції в галузь мають бути успішними за умови вирішення всіх спірних питань нормативно-правового і організаційного характеру щодо землеволодіння та землекористування під багаторічними насадженнями.

Ключові слова: управління, трансформаційні процеси, землекористування, багаторічні насадження, глобалізація.

Постановка проблеми. У сільськогосподарському виробництві та системі АПК садівництво, виноградарство і вирощування ягід традиційно були дуже важливими галузями народного господарства нашої держави. На сьогодні Україна за своїм природно-кліматичним потенціалом щодо вказаного виробництва, маючи значні переваги перед сусідніми державами, змушена імпортувати тепер значну частину плодів, ягід і винограду із-за кордону. Проблема заключається у відродженні згаданих галузей сільськогосподарського виробництва на якісно новому рівні, зокрема, значному розширенні земельних угідь під багаторічними насадженнями, використанні найновітніших технологій в садівництві, виноградарстві і ягідництві, досягнень вітчизняної селекції щодо районованих сортів цих культур і т. ін., що і обумовлює значення відповідних наукових досліджень.

Мета і завдання. Мета статті заключається в розробці найбільш ефективної системи управління трансформаційними процесами в землекористуванні під багаторічними насадженнями для досягнення повного балансу України щодо виробництва та споживання населенням широкого асортименту фруктів, ягід, винограду за рахунок вітчизняного аграрного сектору економіки.

Матеріал і методика досліджень. Вихідною базою для проведення наукових досліджень та написання статті послужили праці переважно вітчизняних, а також і зарубіжних вчених щодо проблеми управління трансформаційними процесами в землекористуванні під багаторічними насадженнями. Ряд спеціалістів зосереджують свою увагу, більшою частиною, на аналітичних аспектах виробничо-економічного стану розглядаємих галузей, що прийшли до значного занепаду [3, 4, 5]. Інші ж фахівці концентрують інтелектуальні зусилля на проектних та розрахунково-конструктивних сторонах виходу з кризової ситуації, що склалася в Україні в галузі [1, 2, 6]. Вони, так чи інакше, розробляють конкретні напрямки підвищення техніко-економічної ефективності сільського господарства у галузях плодівництва, виноградарства та виробництва ягідної продукції і т. ін. Але наявна проблема досить складна і багатоаспектна та потребує опанування як з науково-теоретичної, так і чисто практичної точок зору.

Результати досліджень та їх обговорення. Для сільськогосподарських підприємств України в цілому характерною являється невисока і разом з тим нестабільна продуктивність плодово-ягідних насаджень. До того ж вони досить часто використовуються понаднормативний строк. При відсутності паритетних економічних відносин між аграрним сектором та іншими галузями економіки проглядується тенденція зростання виробничих витрат, а, відповідно, падіння рівня рентабельності в садівництві і виноградарстві. Якщо у 1990 році садівництво України являлося високорентабельною галуззю, тобто 83,8%, то вже в останні роки (2009-2011 рр.) воно перетворилося в низькорентабельну галузь (7,9% в середньому).

За період з 1990 по 2010 роки площі під плодоягідними насадженнями в Україні зменшилися у 3,3 рази, урожайність, відповідно, скоротилася порівняно з потенційно можливою майже у 2,5 рази. В найкращі за погодно-кліматичними умовами для сільського господарства роки урожайність складала 67-70 ц/га. У відповідності з раціональними нормами харчування одній людині необхідно споживати в середньому 68 кг плодово-ягідної продукції на рік, а фактичне виробництво у нашій країні в розрахунку на одну особу складає 35 кг плодово-

ягідної продукції, тобто лише 51,4% від норми. При таких обставинах більшість населення страждає на авітаміноз, що являється однією з причин розвитку самих різних захворювань, скорочення людського віку, передчасної смертності населення України. Таким чином, збільшення виробництва садівничої продукції, багатої на вітаміни і мінерали, ми розглядаємо як стратегічну програму і складову частину розвитку сільського господарства нашої держави.

У світі спостерігається така тенденція, що систематично зростає середньорічне споживання фруктів у розрахунку на одну людину. В раціоні харчування в розвинених країнах акценти зміщуються зі вживання картоплі і хліба переважно на фруктово-овочеву продукцію. У більшості європейських країн і США споживання плодів і ягід за останні 2009-2011 роки в розрахунку на одну особу коливається від 108 до 169 кг.

Максимальні валові збори фруктів, ягід, винограду, в нашій державі спостерігалися в 1981-1985 роках - 3,2 млн. т. А в 1986 – 1990 роках відбулося значне падіння виробництва, якщо конкретно, то на 24%, валовий збір продукції становив 2,6 млн. тонн. А починаючи з 1991 року спад обсягів виробництва садівницької продукції продовжувався разом зі значними коливаннями на протязі періоду (1991-2011 рр.).

Нами зібрана і приведена у відповідну форму аналітична інформація, яка включає перелік з 18-ти досить важливих виробничо-економічних показників щодо групування 340 сільськогосподарських підприємств України (обраних з 423 сільгосппідприємств, що мали в структурі сільгоспугідь багаторічні насадження та надали за результатами аналізу статистичної інформації до органів статистики достовірну інформацію; для довідки – всього в 2010 р. до органів статистики повну звітність надали 9180 господарств) за площею багаторічних насаджень (табл.1). Дане групування дозволяє виявити основні економічні тенденції і закономірності, які стосуються перш за все чинника спеціалізації. Як видно з аналітичних матеріалів, сільськогосподарські підприємства за площею багаторічних насаджень більше 200 га мають найвищі показники серед всіх інших господарств за групуванням: прибуток від продукції садівництва за вироб-

ничою собівартістю – 130,76 млн. грн.; прибуток у розрахунку на одне господарство – 2724,2 тис. грн.; прибуток на 1 га багаторічних насаджень – 6846 грн.; рівень рентабельності садівництва – 67,2%, а всього сільського господарства – 27,0 %. Останній показник в домінуючій мірі залежить від величини рентабельності основної (найбільш прибуткової) галузі, тобто садівництва, або іншими словами - пов'язується зі значною спеціалізацією на виробництві плодово-ягідної продукції.

Таблиця 1 - **Групування сільгосппідприємств України за площею багаторічних насаджень за 2010 р.**

Показники	Площа багаторічних насаджень, га					
	до 25	25,1 – 50	50,1– 100	100,1 – 200	більше 200	усього
Кількість господарств	82	75	78	57	48	340
Площа багаторічних насаджень - всього, га	1083	2650	5573	7756	19100	36162
- на 1 господарство, га	13,2	35,3	71,4	136,1	397,9	106,4
Валовий збір фруктів - всього, тис. ц	32,2	83,4	203,3	330,8	1596,2	2245,8
- на 1 господарство, ц	392	1112	2606	5803	33253	6605
Урожайність фруктів, ц/га	29,7	31,5	36,5	42,6	83,6	62,1
Виробничі витрати у садівництві на 1 господарство, тис. грн.	89,8	177,4	423,0	1136,3	4670,1	1007,6
- на 1 га багатор. насаджень, тис. грн.	6,80	5,02	5,92	8,35	11,74	9,47
Виручка від реалізації продукції садівництва на 1 господарство, тис. грн.	86,5	182,1	605,3	1117,2	6777,1	1344,0
- на 1 га багатор. насаджень, тис. грн.	6,6	5,2	8,5	8,2	17,0	12,6
Ціна реалізації 1 ц фруктів, грн.	221,41	192,54	258,91	218,91	220,77	222,93
Питома вага площі садів у загальній площі сільгоспугідь, %	0,5	1,1	3,2	2,6	16,6	3,5
Питома вага виручки від реалізації продукції садівництва у загальній виручці, %	0,6	1,4	7,9	4,3	40,8	9,1
Прибуток від продукції садівництва за виробничою собівартістю - всього, млн.грн.	0,79	1,97	14,02	15,79	130,76	163,32
- на 1 господарство, тис. грн.	9,6	26,3	179,7	277,0	2724,2	480,4
- на 1 га багаторічних насаджень, грн.	727,5	743,2	2515,0	2035,6	6846,0	4516,4
Рівень рентабельності садівництва, %	12,5	16,8	42,2	33,0	67,2	55,6
Рівень рентабельності сільського господарства, %	9,3	13,4	38,1	20,0	27,0	18,8

Звернувши увагу на значення чинника спеціалізації за матеріалами наукового дослідження, що містяться у табл. 1, ми провели аналіз структури земельних угідь спеціалізованих садівничих підприємств, які входять до складу корпорації «Луганськсадвинпром» (табл. 2). В даному випадку характерним являється той факт, що домінуюча більшість з 12-ти підприємств корпорації «Луганськсадвипром» мають питому вагу багаторічних насаджень в структурі сільгоспугідь від 24,5 до 81,7%.

Таблиця 2 - **Склад та структура земельних угідь спеціалізованих садівничих підприємств, що входять до складу корпорації «Луганськсадвипром» за станом на 01.01.2012 р., га**

Перелік та назва підприємств, господарств, установ	Загальна площа землекористування	в тому числі		Наявність зрошуваних земель	Питома вага багаторічних насаджень %
		рілля	багаторічні насадження, що плодоносять		
ВАТ "Адоніс" Антрацитівського р-ну	816	269	374	-	56,6
ВАТ "Біловодське" Біловодського р-ну	545	172	373	-	68,4
ВАТ "Білокуракинський" Білокуракинського р-ну	1064	237	256	-	51,9
СГВК "Краснориченський" Кремінського р-ну	1087	576	277	-	27,9
ПАТ "Бондарівське" Марківського р-ну	1348	447	176	20	24,5
ВАТ "Мічурінське" Новоайдарського р-ну	1023	208	166	-	37,6
ТОВ Плодорозсадник "Ломоватський" Перевальського р-ну	564	156	269	-	58,8
ВАТ "Нижньодуванське" Сватівського р-ну	258	39	211	-	81,7
ВАТ "Промінь" Свердловського р-ну	257		253	-	100
ПП "Колосок" Слов'яносербського р-ну	2509	2480	29	1629	1,2
ПП "Садвинсервис" Станично-Луганського р-ну	248	78	167	-	68,1
СТОВ "Агрофірма Україна" Краснодонського р-ну	104	104	-	104	0,0

Наприклад, у ВАТ «Промінь» Свердловського району Луганської області згадана питома вага складає аж всі 100%. А, до речі, у СТОВ «Агрофірма Україна» Краснодонського району на даний момент часу багаторічних наса-

джень у плодоносному віці зовсім немає; у ПП «Колосок» Слов'яносербського району даний показник дорівнює 1,2 %.

У відповідності із заходами щодо проведення аграрної і земельної реформ в Україні ми стверджуємо, що для нашої території характерна надмірна розораність сільськогосподарських угідь, а це призводить до суттєвих ерозійних процесів ґрунту. Еродованих ґрунтів налічується приблизно біля 15 млн. га. Разом з тим значно погіршується і екологічний стан сільськогосподарських земель. Загальноєвропейський і світовий досвід показує, що підвищення ефективності аграрного сектору економіки можливе за умов інтенсивного використання ґрунтів з високим рівнем родючості і зниження вкладень у низько продуктивні земельні угіддя.

В зв’язку з прийнятими Верховною Радою України законами та іншими нормативно-правовими актами щодо здійснення земельної реформи значну частку сильно еродованих ґрунтів слід трансформувати у природні кормові угіддя або ж відвести їх до стану консервації.

Як на нашу думку, раціональними слід рахувати також і трансформаційні процеси в структурні земельного фонду України, пов’язана зі скороченням посівних площ під зерновими, технічними або олійними (соняшник), кормовими культурами і досить значним розширенням земель, відведених під садівництво, виноградарство і ягідництво.

У порядку компенсації валові збори зерна і соняшнику в нашій країні треба буде не те що скорочувати, а навпаки - все збільшувати, але не за рахунок посівних площ, а спираючись на високі технології у рослинництві, селекцію, використовуючи також і всі інші досягнення НТП. Треба не забувати і того окремого факту, коли ще за часів СРСР, починаючи з 1985 року за прийнятим рішенням проводилися злочинна вирубка винограду на величезних територіях півдня України, Криму, Молдови, Кавказу і т. ін. Українське виноградарство і виноробство зі своїми багатющими віковими традиціями тоді дуже сильно постраждали, таким чином, що й досі негативно відгукується на економічному становищі нашої держави.

Висновки. Таким чином, в результаті проведених нами наукових досліджень встановлено, що за роки існування адміністративно–командної системи управління, планової соціалістичної економіки та, особливо, в період 1991-2011 років такі галузі України, як садівництво, виноградарство і ягідництво дуже постраждали в економічному розумінні. За цей відрізок часу сильно скоротилися площі під відповідними сільськогосподарськими культурами, серйозно знизилася врожайність та валові збори плодово-ягідної продукції, а також ряд інших негативних аспектів, пов'язаних із затяжною кризовою ситуацією в Україні.

На зміну тяжкому становищу, що спостигло ці досить важливі для населення України галузі, повинно прийти їх економічне відродження. А для цього, перш за все, необхідно здійснити трансформаційні процеси щодо існуючої структури сільськогосподарських угідь, віддаючи переваги у збільшенні площ, відведених під багаторічні насадження.

Крім того, для аграрного сектору економіки нашої держави вкрай необхідні найновітніші технології вирощування фруктів, ягід та винограду. Важливе значення має також і використання досягнень вітчизняної селекції щодо виведення високоврожайних районованих сортів відповідних культур, розвиток матеріально-технічної бази регіональних садівницьких дослідних станцій.

Україна за своїми природно-кліматичними умовами має гарні можливості для відродження і подальшого розвитку вказаних галузей і зі згодом перетворитися з імпортера плодово-ягідної продукції в досить потужного експортера садівницької сировини, винограду і коньячно–винних виробів вищого ґатунку не тільки в Європі, а й в усьому світі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [Присяжнюк М.В., Зубець М.В., Саблук П.Т та ін.]; за ред. М.В.Присяжнюка, М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. - К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.

2. Волощук Ю.О.Формування та функціонування регіонального ринку плодоовочевої продукції / Ю.О. Волощук // Економіка АПК. - 2011. - №11. - С. 40-45.

3. Костюк Л.А. Тенденції світового виробництво яблук / Л.А. Костюк // Економіка АПК. - 2012. - №2. - С. 103-107.

4 Пармокли Д.М. Эффективность использования сельскохозяйственных земель в Республике Молдова и Одесской области Украины / Д.М. Пармокли, В.В. Попович, Л.А. Бахчиванжи // Економіка АПК. - 2011. - №9. - С. 175-181.

5 Прядко А.О. Організаційно-економічний механізм спеціальних сировинних зон виробництва продуктів дитячого харчування / А.О. Прядко // Економіка АПК. - 2011. - №3. - С. 32-38.

6. Спаський Г.В. Обґрунтування модельних інвестиційних проектів розвитку аграрного сектору Закарпаття / Г.В. Спаський // Економіка АПК. - 2011. - №6. - С. 73-78.

Зось-Киор Н.В. Управление трансформационными процессами в землепользовании под многолетними насаждениями.

Исследован вопрос формирования эффективной системы управления трансформационными процессами в землепользовании под многолетними насаждениями. Делается вывод, что в условиях либерализации внешней торговли инвестиции в отрасль должны быть успешными при условии решения всех спорных вопросов правового и организационного характера относительно землевладения и землепользования под многолетними насаждениями.

Ключевые слова: управление, трансформационные процессы, землепользование, многолетние насаждения, глобализация.

Zos-Kior M.V. Management of transformation processes in land use under the perennial plantings.

In the article the questions of an effective system’s formation of management of transformation processes in the land use under the perennial plantings are investigated. It is concluded that the liberalization of foreign trade investments in the sectors of gardening, viticulture and fruit production can be successful in condition of solving all disputable issues of legal and institutional arrangements regarding land use under the perennial plantings.

Key words: management, transformation processes, land use, perennial plantings, globalization.